

**Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды
дамытуға арналған ойындар мен тапсырмалар
жинағы
(әдістемелік жинақ)**

**Дайындаған : Бектурганова Фарида Бектурганкызы
Аучинова Меруерт Аманжоловна**

Рецензент:

ШҚО білім басқармасы

Өскемен қаласы бойынша

білім бөлімінің «№6 «Күншуақ»

балабақша-бөбекжайы» КМҚК

директоры, білім магистрі,

педагог-зерттеуші Ережепова Ү.С. әдіскер, педагог-сарапшы Тоқпаева С.Т

С.Аманжолов атындағы ШҚУ,

Психология және коррекциялық

педагогика кафедрасының

қауымдастық профессоры, психол.ғ.к.

М.Д. Ауренова

Құрастырушы-авторлар:

ШҚО білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің «№6

«Күншуақ» балабақша-бөбекжайы» коммуналдық мемлекеттік қазыналық

кәсіпорыны әдіскер Бектурганова Ф.Б. тәрбиеші Аучинова М.А

Аңдатпа

Жинақта ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды дамытуда арнайы мамандармен бірлесіп жұмыс істеудің тиімділігі қарастырылады.

Мультидисциплинарлық командалық тәсіл, жеке білім беру бағдарламасын (ЖББ) әзірлеу, түзете-дамыту әдістерін қолдану және ата-анамен өзара әрекеттестік баланың танымдық, сөйлеу, әлеуметтік және эмоционалдық дамуын кешенді қолдауға мүмкіндік беретіні айқындалады. Зерттеу нәтижелері инклюзивті білім беру үдерісінің сапасын арттырудағы жүйелі ынтымақтастықтың маңызын көрсетеді.

Мазмұны:

1.	Кіріспе	3
2.	Түсінік хат.....	4
3.	Теориялық бөлім.....	5-7
4.	Дене дамуын қолдау.....	8-10
5.	Қимыл қозғалыс ойындары.....	11
6.	Моториканы дамыту.....	12
7.	Күн тәртібі мен психологиялық қолдау.....	15
8.	Позитивті мотивация:	16
9.	Оқу мен дағдылары дамыту.....	18
10.	Көрнекі материалдар пайдалану.....	19
11.	Зейінді дамыту.....	20
12.	Қосымша кеңестер ата- аналармен тәрбиеленушілерге.....	21
13.	Әлеуметтік дағдыларды дамыту.....	22
14.	Ата- аналарға жалпы кеңестер.....	25-29
15.	Қорытынды	30
16.	Әдебиеттер тізімі.....	36

Кіріспе

Баланың дамуы – әрбір ата-ананың басты мақсаты. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың дамуы кейде қосымша көңіл, шыдамдылық пен нақты бағытталған қолдауды талап етеді. Бұл балалар физикалық, психологиялық немесе әлеуметтік жағынан белгілі бір ерекшеліктерге ие болуы мүмкін, сондықтан олардың дамуы үшін дәстүрлі тәсілдер әрдайым жеткіліксіз болады.[1]

Бұл нұсқаулық ата-аналарға арналған практикалық кеңестер мен әдістемелік ұсыныстар жинағы болып табылады. Онда баланың дене дамуын қолдау, моторикасын жақсарту, психологиялық жайлылықты қамтамасыз ету, оқу және әлеуметтік дағдыларын дамыту сияқты негізгі бағыттар қамтылған. Әр бөлімде күнделікті өмірде қолдануға болатын нақты әдістер мен жаттығулар көрсетілген.

Кітапшаның мақсаты – ата-аналарды баланың ерекше қажеттіліктерін түсінуге, оның жеке ерекшеліктеріне сай дұрыс қолдау көрсетуге үйрету. Мұнда берілген кеңестер арқылы сіз:

- Баланың дене және психологиялық дамуына ықпал жасай аласыз;
- Қозғалыс дағдылары мен моторикалық қабілеттерін жетілдіре аласыз;
- Баланың эмоциясын түсініп, оны дұрыс бағытта қолдай аласыз;
- Оқу дағдыларын ойын арқылы дамыта аласыз;
- Әлеуметтік қарым-қатынас және топтық әрекет дағдыларын қалыптастыра аласыз.

Бұл нұсқаулық тек кеңес ретінде беріледі. Әр баланың жағдайы әртүрлі болғандықтан, ұсыныстарды өз баланың мүмкіндігі мен қажеттіліктеріне бейімдеп қолданған жөн. Егер қажет болса, қосымша мамандармен (психолог, дефектолог, логопед) кеңесу арқылы әдістерді толықтыруға болады.[3]

Ата-аналарға арналған бұл кітапша сіздің балаларыңызбен бірге дамуға, олардың мүмкіндіктерін барынша ашуға, сенім мен махаббат арқылы қолдау көрсетуге бағытталған. Сіздің қызығушылығыңыз, шыдамдылығыңыз және махаббатыңыз баланың өмір сапасын арттырып, оның әлеуметке бейімделуіне, өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруына көмектеседі.[5]

Түсінік хат

Сіздерге біздің балабақшада дайындалған «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды дамытуға арналған ойындар мен тапсырмалар жинағы» атты әдістемелік жинақ таныстырылады. Бұл кітапша баланың дене, психологиялық, когнитивтік және әлеуметтік дамуын қолдауға арналған практикалық кеңестер мен ұсыныстардан тұрады.

Балалардың дамуы әртүрлі болып келеді, кейбір балалар белгілі бір қиындықтарға немесе ерекше қажеттіліктерге ие болуы мүмкін. Сол себепті олардың дамуы үшін дәстүрлі әдістер жеткіліксіз болуы мүмкін. Кітапшада ұсынылған материалдар баланың жеке ерекшеліктерін ескеріп, оны күнделікті өмірде тиімді қолдауға бағытталған.[4]

Кітапшада қарастырылған негізгі бағыттар:

1. Дене дамуын қолдау және моториканы жетілдіру
 - Гимнастикалық жаттығулар, қозғалыс ойындары, моторикалық қабілеттерді дамыту.
2. Күн тәртібі мен психологиялық жайлылық
 - Тұрақты режим, эмоциялық тұрақтылықты қолдау, позитивті мотивация.
3. Оқу дағдыларын дамыту
 - Ойын арқылы оқу, көрнекі материалдар қолдану, зейінді дамыту.
4. Әлеуметтік дағдылар мен топтық әрекет дағдыларын қалыптастыру
 - Топтық ойындар, кезек күту, қарым-қатынас жасау.
5. Ата-аналарға арналған практикалық кеңестер
 - Прогресті бақылау, күнделік жүргізу, мамандармен байланысу.[5]

Кітапшаның мақсаты:

Бұл жинақ сізге баланың жеке ерекшеліктерін түсінуге, оны дұрыс бағытта қолдауға, дамуын барынша тиімді етуге мүмкіндік береді. Кітапшаны пайдалана отырып, сіз балаңыздың дене және психологиялық дамуын, оқу және әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге ықпал ете аласыз.

Баланың дамуы тек балабақша немесе мектеп қызметкерлеріне ғана емес, ата-ананың тұрақты қолдауына да байланысты. Сіздердің махаббаттарыңыз, шыдамдылығыңыз және қызығушылығыңыз балаңыздың дамуына, сенім қалыптастыруға және әлеуметке бейімделуіне үлкен үлес қосады.

Сіздерге кітапшаны күнделікті өмірде қолдану арқылы баланың дамуын қадағалап, оның мүмкіндіктерін барынша ашуға мүмкіндік беретін тиімді құрал ретінде қарастыруды ұсынамыз.[6]

Теориялық бөлім

Қазіргі заман талабына сай, мектеп жасына дейінгі кезеңнен бастап баланы жеке ерекшеліктерімен мүмкіндіктеріне сәйкес білім, білік, дағдыларын, рухани адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру күзіретті педагогтың маңызды міндеттерінің бірі. Мектеп жасына дейінгі кезеңде баланы оқыту мен тәрбиелеу үрдісі ойын әрекеті арқылы іске асады. Ойын балалық шақтан бастап өмір бойы адам өмірінде кездесіп отыратын маңызды іс әрекет түрі.

Ойын бала іс-әрекетінің басты түрі. Ойын арқылы ол тұлға ретінде қалыптасады, балада психикалық үрдістері қалыптасады. Ойында жаңа іс-әрекетке бастайтын жаңа негіз қалыптасады, яғни ол оқу іс-әрекетіне бағыттайды. Сондықтан педагогикалық іс-тәжірибеде мектепке дейінгі мекемеде баланың ойын әрекетін жүзеге асыра алатын орын, уақыт, ұйымдастырылған іс-әрекеттер жасау маңыздылығы көрсетіледі. [7]

Қазір заман талабына сай баланы оқытып дамытуда көптеген жаңа бағыттар мен технологиялар қолданылуда. Соның ішінде кеңінен қолданылып жатқан бағыттардың бірі – нейропсихологиялық жаттығулар.

Нейропсихология – мидың, психикалық процестердің қызметін ұйымдастыруды: зейін, есте сақтау, қабылдау, сөйлеу, қозғалыс дағдылары, ойлау, эмоционалдық реакция, есту және тактильді қабылдау, кеңістіктік бейнелер, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі бақылау, тепе-теңдік, ми нейродинамикасын зерттейтін психологияның бір саласы.

Нейропсихологиялық ойындардың тиімділігі ғылым мен практикада дәлелденген. Нейропсихологиялық тәсіл денсаулықты нығайтатын және ойын технологиясы болып табылады.

Балабақшада әрбір педагог маман өз жұмысында денсаулық сақтау технологияларын қолданады. Педагог-психологтың жұмысында сергіту сәттері, тыныс алу жаттығулары, саусақ жаттығулары, психогимнастика және әр түрлі бағыттағы ойындар қолданылады. Баланың жан жақты дамуына, мектепке даярлығына тиімді әсер етуші жаттығулардың бірі – нейропсихологиялық жаттығулар.

Мектепке дейінгі жаста негізгі қызмет ойын. Ал нейропсихологиялық ойындар психикалық процесстер мен интеллектуалды дамуға жауап беретін жаңа нейрондық байлыныстар қалыптасуына және мидың жақсы жұмыс жасауына әсер етеді. [8]

Нейропсихологиялық жаттығулар денені дамытады, стресске төзімділікті арттырады, ми жарты шарларының жұмысын синхрондайды, ақыл-ой белсенділігін дамытады, есте сақтау мен зейінді жақсарттады, оқу мен жазу процесін жеңілдетеді.

Ми құрылысын қарастыратын болсақ оң жақ жарты шар шығармашылық ойлауға жауап береді. Бұндай адамдар сезімтал және шешім қабылдауда өз интуицияларына сенетіндер болады. Сол жақ жарты шар логикалық ойлауға жауап береді. Бұндай адамдар аналитикалық ойлауға жақын, лингвистикалық қасиеттері басым болады.

Яғни мидың сол жақ бөлігі: логика, тіл, анализ, қабылдауға (есту, көру, дәм сезу арқылы) жауап берсе; оң жақ бөлігі: интуиция, қиял, фантазия, қабылдауға (түйсік арқылы) жауап береді. [9]

Мидың маңдай бөлігі баланың ерік жігерін, төзімділігін, ойланып барып іске баруын, шыдамдылығын шыңдайды. Сондықтан мидың әр бөлігімен жұмыс жасау қажет.

Ми іс-әрекет арқылы қабылдайды, оқу арқылы нейрондарды дамытамыз. Бала оқи алмағандықтан біз бала бойындағы дағдыларды дидактикалық ойындар арқылы қалыптастырамыз. Жалпы адамда қалыптасатын дағдылар екіге бөлінеді: икемді және қатаң дағды болады, біз икемді дағдыны дамыта отырып қатаң дағдыға жете аламыз. Мектепке дейінгі кезеңде икемді дағдыны дамытамыз, бұған қимыл-қозғалыс негіздері, қарапайым әрекеттерді игеру, тәжірибе негізінде әдеттер қалыптастыруды жатқызуға болады. Кейін мектеп жасында есеп шығару, нақты бір салаға қатысты ережелерді оқу және нақты біліміне негізделген қатаң дағдылар қалыптасады. [1]

И.П.Павлов айтқандай: «Қол басты үйретеді, ақыл кірген соң бас қолдарды үйретеді, іскер қолдар қайтадан мидың дамуына әсер етеді». Яғни қарапайым қол жаттығуларынан бастап, дене қозғалыстарының дұрыс жүзеге асуы баланың физикалық және психологиялық денсаулығына да әсері зор.

Мидың екі жартышарларының өзара байланысы – екі жақ жұмысты қатар, тұтас жұмыс істеуге әсер ететін механизм. Нейропсихологтар мидың екі жартышарларының бұзылысы баланың тілінің, оқуының және жазуының бұзылуына әкеледі деп көрсетеді. Оларды дамыту үшін арнайы екі жақ миды байланыстыратын жаттығулар мен ойындар қарастырылады. Жартышарлардың өзара байланысын жақсартудың бір тәсілі – екі қолмен қатар жұмыс жасау. Бұл жерде бірнеше іскерлік қалыптасады: қол мен көз қозғалысы байланыста жүреді, әрекеттерімізге дыбыс қоссақ – тілдің дамуы да жүзеге асады.

Педагог жұмысында жүріс-тұрысында қиындығы бар, оқуда жас ерекшелігіне сай үлгермейтін, зейіні тұрақсыз, ақпаратты жылдам есте сақтай алмайтын балалар жиі кездеседі. Сонымен қатар, гипербелсенді, зейін тапшылығы бар, имульсивтілігі жоғары балар да кездеседі.

Балалар ойын арқылы дамиды, бір-бірімен әрекеттесіп, басқаларға қарап, салыстырып, өз қателіктерін түсінуді де ойын арқылы игереді. Ойын технологиялары қарым-қатынас дағдыларын дамытады, қателіктердерден қорықпауға үйретеді, алға ұмтылу мен қызығушылықты оятады. Кез келген ойында дамытушы міндет бар. Сол сияқты нейропсихологиялық ойындарды да арнайы маманның ұсынуынсыз, қолданып, баланы дамытуға болады. Нейропсихологиялық ойындарды нейропсихологтар ойлап тапқанымен, олардың ары қарай өрбіп дамуына әсер етуші, жаңа ойын ойлап табушы ол – балалар. [2]

Нейропсихология – мидағы танымдық (психикалық) үрдістерді зерттейді: қабылдау, зейін, кеңістікті бағдарлау, тілі, есте сақтау, эмоционалды жауап беру, қол машықтарын және т.б. Нейропсихологиялық ойындар мен жаттығуларды қолдану арқылы төмендегідей міндеттер шешіледі:

- бала өз денесін кеңістікте сезе алады;
- көру және моторлы қозғалыстары дамиды (көз, қол, қимылын нақты қайталау);
- қол мен аяқтың дұрыс өзара әрекеттестігі қалыптасады;

әрекеттерді бірізді орындауды үйренеді.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ерекшеліктері

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар – бұл физикалық, психологиялық немесе әлеуметтік дамуында белгілі бір ерекшеліктері бар балалар. Олар көбіне:

- Қозғалыс қабілетінде, моторикасында ауытқулары бар;
- Танымдық немесе оқу дағдылары қалыптыдан баяу дамиды;
- Әлеуметтік қарым-қатынас пен эмоцияларын басқаруда қиындықтары болуы мүмкін.

Мұндай балаларға бағытталған қолдау жүйесі олардың толыққанды дамуы үшін маңызды. Тек үйде және мектепте үйлестірілген әрекеттер ғана баланың дене және психологиялық дамуын толық қамтамасыз ете алады.

Дене дамуы және моторика

Дене дамуы – бұл баланың бұлшықет, сүйек және жалпы физикалық қабілеттерінің қалыптасуы. Дене дамуы мыналарды қамтиды:

- Күш – бұлшықеттердің сыртқы күшке қарсы әрекет ету қабілеті;
- Төзімділік – ұзақ уақыт шаршамай әрекет ету қабілеті;
- Шапшаңдық – қозғалыс жылдамдығы мен реакция уақыты;
- Икемділік – қозғалыстың амплитудасымен орындау қабілеті.[4]

Моторика

Моторика – бұл адамның қозғалыс әрекеттерін үйлестіре білу қабілеті.

Моторикалық дағдылар:

- Ұсақ моторика – қол саусақтарын және кішкентай бұлшықеттерді қолдану (пазл құрау, сурет салу);
- Үлкен моторика – дененің негізгі бұлшықеттерін қолдану (жүгіру, секіру, ойындар).

Моториканы дамыту баланың қозғалыс шеберлігін арттырады және жалпы денсаулығын жақсартады.[5]

Психологиялық даму

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психологиялық дамуы олардың эмоциялық тұрақтылығына, өзін-өзі бағалауына және қоршаған ортаға бейімделуіне байланысты.

- Эмоциялық қолдау – балаға өз сезімін білдіруге мүмкіндік беру;
- Позитивті мотивация – сәтті әрекеттерін мадақтау арқылы қызығушылығын арттыру;
- Қауіпсіздік сезімі – тұрақты күн тәртібі мен сенімді қарым-қатынас арқылы қамтамасыз етіледі.[7]

Оқу және когнитивтік даму

Когнитивтік даму – баланың ойлау, есте сақтау, танымдық қабілеттерін жетілдіру. Ерекше қажеттіліктері бар балаларға ойын түрінде оқу ұсынылады, себебі бұл:

- Зейінді дамытуға;
- Ақпаратты қабылдау мен есте сақтауды жақсартуға;
- Баланы оқу процесіне қызықтыруға мүмкіндік береді.

Көрнекі материалдар, карточкалар, ойыншықтар мен практикалық тапсырмалар когнитивтік дамуды қолдайды.[5]

Әлеуметтік даму

Баланың әлеуметтік дамуы – қоршаған ортада тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті.

- Топтық ойындар – балаға басқалармен бірге әрекет ету дағдыларын үйретеді;
 - Кезек күту және бөлісу – қоғамдағы негізгі ережелерді меңгеруге көмектеседі;
 - Эмоциялық қарым-қатынас – қоршаған адамдардың сезімін түсіну және өз сезімін білдіру.
- Әлеуметтік дағдылардың дамуы балаға мектепте, балабақшада және қоғамда өзін сенімді сезінуге мүмкіндік береді.[6]

Күтілетін нәтиже

Дене дамуы мен моториканың жетілуі

- Баланың бұлшықет, сүйек және жалпы физикалық дамуы жақсарады;
- Ұсақ және үлкен моторика дағдылары дамып, қозғалыс үйлесімділігі артады;
- Жаттығулар мен ойындар арқылы дене қабілеттері (күш, төзімділік, икемділік, шапшаңдық) күшейеді.

Психологиялық және эмоциялық даму

- Бала өзін қауіпсіз және сенімді сезінеді;
- Эмоцияларын дұрыс білдіру және басқару қабілеті қалыптасады;
- Позитивті мотивация арқылы өзіне сенім мен жауапкершілік дамиды.[16]

Оқу және когнитивтік қабілеттердің артуы

- Баланың есте сақтау, зейін және ойлау қабілеттері жақсарады;
- Танымдық дағдылар ойын түрінде дамиды, оқу процесіне қызығушылық туады;
- Көрнекі материалдар мен практикалық тапсырмалар оқу тиімділігін арттырады.

Әлеуметтік дағдылардың қалыптасуы

- Баланың топтағы өзара әрекет дағдылары жетіледі;
- Кезек күту, бөлісу, қарым-қатынас жасау қабілеті дамиды;

•Қоршаған ортада өз мүмкіндігін білдіру және топқа бейімделу дағдылары қалыптасады.[6]

Ата-ананың баланы дамытудағы белсенділігі

•Ата-ана баланың даму процесін бақылап, күнделікті өмірде тиімді қолдау көрсете алады;

•Баланың прогресін бағалау арқылы жеке даму жоспарын түзету мүмкіндігі туады;

•Мамандармен байланыс арқылы балаға кешенді қолдау көрсетіледі.[8]

Баламен нейропсихологиялық бағытта жұмыс жасау үшін ең алдымен балаға диагностика жүргізіледі. Диагностика 5 бағытта жүзеге асады.

1. *Моторлы қозғалыстар* – негізгі қозғалыс дағдыларын, орындай алу іскерліктерін анықтап аламыз.

- Қолдың ассиметриялық қозғалысын анықтау –психолог қимыл көрсетіп не болмаса айтып тұрады бала сол әрекеттерді қайталай алады ма жоқ па ескеріп отырамыз. Мысалы, екі қолды айқастыру, қол шапалақтау, көзді жұмып сурет салу (оң қолмен – шеңбер, сол қолмен – төртбұрыш салу. Көзді жұмып тұрып психолог қай қолын ұстаса сол жағымен әрекет етеді)

- Аяқ пен дене ассиметриясын анықтау – аяқпен секіреміз, доппен қол соғамыз, лақтырған допты оң қолмен не болмаса сол қолмен қағып алу, тепкен допты оң аяқпен не болмаса сол аяқпен кері теуіп қайтару қимылдары, отырып аяқтарымызды айқастырамыз, бір орында тұрып екі жаққа қозғаламыз және айналамыз (балада қай жағы негізгі қызмет атқарады дене сол жаққа қарай айналады, соны бақылау қажет).

2. *Сенсорлы дамуды анықтау*

- Ақырын дыбысты естіту (сағат, музыка, сөз),не болмаса айтқанды қайтала деп сыбырлап сөз айтуға болады. Мидың қай жақ бөлігі негізгі қызмет атқарса бала сол жақ құлағымен иіліп тыңдайды

- Дүрбімен қарап көр, фотоапаратпен суретке түсір (қай жақ көзі ашық тұрды бақылау қажет)

- Бір көзінді қыс

- Жарықты сызғышпен жап (қай жақ көзіне жарық түсіп тұрса сол көзі негізгі болып табылады).

3. *Қозғалыс қызметтері:*

- Кинестикалық праксис: әр түрлі саусақ жаттығулары беріліп бір қолмен, кейін екі қолмен қайталау ұсынылады. Көзін жұмып тұрып баланың қолына жаттығу көрсетеді, оны бастапқы қалыпқа қойып бала көзін ашқанда қайталау ұсынылады.

- Динамикалық праксис: «жұдырық-алақан-қабырға» ойынын қолдануға болады, графикалық диктант жаздыруға болады, «шапалақ-таңдай қағу-қолды столға қою» қимыл мен дыбыстық қабылдауды бірге жасау ұсынылады.

4. *Тактильді қызмет:*

- Көзін жұмып тұрғанда бір дене мүшесіне қол тигізу, көзін ашқан соң бала педагог қай жерді ұстағанын айтуы қажет.

- Бала көзін жұмып тұрғанда, баланың қолына сурет салу. Бала қандай сурет салынғанын табуы қажет. [8]

- Сондай-ақ Тойбер, Ферстер, Сеген пробаларын қолдануға болады.

Дене дамуын қолдау

Мақсаты:

Баланың қозғалыс қабілеттерін дамыту, моторикасын жетілдіру, бұлшықет тонусын қалыптастыру және жалпы физикалық денсаулығын нығайту. Дене дамуы баланың күнделікті белсенділігімен, дұрыс ұйымдастырылған жаттығулар мен ойындар арқылы қалыптасады.[3]

Гимнастика

Мақсаты: бұлшықеттерді жылыту, дененің икемділігін арттыру, қозғалыс үйлесімділігін дамыту.

Ұсыныстар:

- Таңғы жаттығулар: 5–10 минутқа созылатын жеңіл созу жаттығулары.
- Мысалы: қолды жоғары көтеру, бүйірге иілу, белді айналдыру, аяқ қозғалыстары.
- Қозғалыс амплитудасын арттыру: әр жаттығуды баяу бастап, баланың қабілетіне қарай жылдамдықты арттырыңыз.
- Жаттығуларды қызықтыру: музыка қосып немесе қиялды қолдану арқылы ойын түрінде өткізу.[3]

Кеңестер:

- Баланы тым қатаң бақыламаңыз, әр қозғалысқа уақыт беріңіз.
- Жаттығулар кезінде тыныс алу мен дұрыс қалыпқа көңіл бөліңіз.
- Егер бала шаршаса немесе көңілі қалса, қысқа үзіліс беріңіз.[2]

Қозғалыс ойындары

Мақсаты: қозғалыс үйлесімділігін арттыру, теңгерімді дамыту, бұлшықеттерді күшейту және көңіл көтеру.

Ұсыныстар:

- Доппен ойындар: лақтыру, ұстап алу, серуендеу кезінде доппен әрекет жасау.
- Секіру жаттығулары: арқан, орындықтан секіру, белсенді секіру ойындары.
- Жеңіл жүгіру: қысқа қашықтыққа жарыс немесе серуендік жүгіру.
- Скакалка пайдалану: қарекет үйлестіруді, аяқ бұлшықеттерін және төзімділікті дамытуға арналған.[2,3]

Кеңестер:

- Ойындарды әрдайым позитивті атмосферада өткізіңіз.
- Қауіпсіздікке көңіл бөліңіз: таза, таймайтын еден, қоршауы бар орын.
- Жаттығуларды әртүрлі қылып, қызығушылықты сақтаңыз.[2]

Моториканы дамыту

Мақсаты: ұсақ және ірі моториканы дамыту, қол мен көздің үйлесімділігін жетілдіру, шығармашылық қабілеттерді ынталандыру.

Ұсыныстар:

- Ұсақ моторика: пазл құрау, конструктор жинау, қағазды қиып, сурет салу, бояу.

- Үлкен моторика: жүгіру, секіру, доппен жаттығулар, қол-аяқты үйлестіру жаттығулары.

- Күрделі тапсырмалар: бірнеше қозғалысты қатар орындау, ойын түрінде жаттығулар жасау (мысалы, «секір → допты лақтыр → қайта секір»).[5]

Кеңестер:

- Әр жаттығуды ойын түрінде ұйымдастырыңыз: балаға қызық және жеңіл болуы керек.

- Жаттығуларды кезең-кезеңмен күрделендіріп, баланың прогресін қадағалаңыз.

- Әр сабақта ұсақ және үлкен моторикаға арналған жаттығулардың үйлесімін сақтаңыз.[6]

Жалпы кеңестер ата-аналар мен тәрбиешілерге

1. Қауіпсіздік бірінші орында: жаттығулар мен ойындар үшін қауіпсіз жерді таңдаңыз.

2. Қызығушылықты қолдау: әр жаттығуды ойын ретінде өткізіп, баланың ынтасын арттырыңыз.

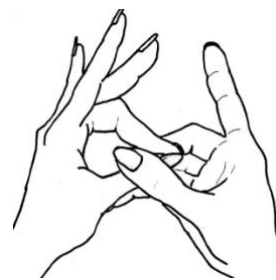
3.Тұрақтылық: күнделікті жаттығу мен қозғалыс белсенділігін жоспарлаңыз.

4.Үзілістер мен демалыс: ұзақ жаттығулар кезінде баланы шаршатпау үшін қысқа үзілістер беріңіз.

5.Баланың ерекшеліктерін ескеру: әр бала жеке, оның қабілеті мен көңіл-күйіне сай жаттығуларды бейімдеңіз.[7]

ҰСАҚ ҚОЛ МАШЫҚТАРЫНА АРНАЛҒАН ЖАТТЫҒУЛАР

Ұсақ қол машықтарына арналған жаттығулар есте сақтау және назар аудару қабілетін дамытады. Және саусақ ойыны арқылы баланың сөйлеуге деген талпынысы, қабілеті дамып, ынтасы артады. Баланың тілі негізінен мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Бұл кезеңде ағзаның барлық бөліктері және жүйелері қарқынды дамып, баланың дене және ой дамуына қажетті қозғалыстағы таным іскерлігі қалыптасады. Мектепке дейінгі кезеңде қолдың ұсақ машықтары мен қимыл-қозғалыстарын дамыту жұмыстары маңызды болып табылады. Яғни ұсақ қол машықтарын дамыту арқылы баланың танымдық үрдістерін (ойлау, қабылдау, есте сақтау, зейіні, қиялы), тілі мен сөздік қорын, мидың екі жақ жартышарларының байланысты дамуына әсер ете аламыз. [8]

«Моншақ»

Қызыл, сары, көк моншақ,
Мен жасаймын көп моншақ.

(Балалар қатар екі қолдың бас бармағымен сақсаусақтарының ұшын түйістіре отырып, моншақ тәрізді бейнелейді, әрі оларлы тізбектеп қатарға тізе бастайды. Қимылмен моншақ пішінін жасайды. Екі қолмен қатар жасай отырып, саусақтарды тізбектейді)

«Ешкі»

Күнде тәртіп бұзыпты,
Балаларды сүзіпті.
Жемістерді үзіпті,
Мүйізіне тізіпті.

(Сұқ саусақ пен кішкена саусақты ашып, қалған саусақтар жұмулы күйінде мүйіз жасайды. Бір қолымен саусақтарын жерден жеміс теріп жатқандай қозғалтады және оны екінші алақанына салады)

«Құлып»

Орманда бір үй тұр, (қолдарын жоғары көтеріп, үшбұрыш жасап біріктіреді)

Есігінде құлып тұр. (екі қолдың саусақтарын айқастырып құлып жасайды)

Айтындаршы балалар, (алақандарын ашып, екі қолдарын жаяды)

Құлыпты кім ашады? (алақандарын ашып жұмады)

«Өрмекші»

Күні бойы еңбектеп

Өрмекші өрмек тоқыды (саусақтарының арасын ашып, ауада қозғалтады)

Нөсер жауып кенеттен

Еңбегін оның жоқ қылды (столды саусақтарының ұшымен тырсылдатады)

Күн шықты қайта жарқырап (алақандарын, саусақтарының арасын ашып жоғары көтереді)

Құрғады тез-ақ төңірек (саусақтарын, қолдарын ары бері қозғатады)

Өрмекші өрмек тоқуға

Кірісті дереу, тезірек (саусақтарының арасын ашып, ауада қозғалтады).

«Жылан»

Жылан жатып ортада,

Жиырылды созылды,

Жиырылды созылды,

Кешке қарай өзінің

Ұясына жылжыды.

(Балалар стол үстіне қолдарын қойып, алақанды ашып жұмады, жыланнның қозғалысына салып, қолдарын жылжытып столдың астына тығады).

«Балықтар»

Теңіздегі балықтар (екі алақанды біріктіріп судағы балықты бейнелеу)

Ауыздарын ашады (алақандарды ашып ашылған ауызды бейнелейді)

Кіп кішкентай балықтар

Жүзіп жылдам қашады (алақандарды қайтадан біріктіріп, ары бері қозғатады)

«Доп»

Добым кетті домалап (екі қолының саусақтарын біріктіріп доп жасау)

Тыным таппай жорғалап (қолды ары бері айналдыру)

Кетті мүлдем қағынып (қолды жоғары көтеру)

Қалмаса екен жарылып (саусақтарды ажыратып, алақандарын столға қою)

«Шынжыр»

Түрлі түсті қаздан (екі алақанды көрсету)

Қиып алып аз-аздан (саусақтармен қайшы жасау)

Бір біріне жалғаймын

Үлкен шынжыр жасаймын (бас бармақ пен сұқ саусақты қосып шынжыр бейнелеу)

«Сорпа пісіреміз»

Баланың алдына сорпа дайындайтын ыдыс суреті, жабыстырылатын көкөністер бірнеше дана және әртүрлі көкөністердің саны және нүктелермен берілген сорпа дайындау тәсілі беріледі. Бала осы тәсілге қарап, көкөністерді ыдысқа орналастыруы қажет. [8]

Күн тәртібі мен психологиялық қолдау

Күн тәртібі

Мақсаты: Баланың физикалық, психологиялық және когнитивтік дамуын үйлесімді ұйымдастыру арқылы толыққанды өсуін қамтамасыз ету.

Ұсыныстар:

Ұйқы уақыты:

- Бала жеткілікті ұйықтауы керек (3–6 жас: 10–12 сағат, 7–12 жас: 9–11 сағат).
- Ұйқының бір уақытта басталуы және аяқталуы баланың биологиялық сағатын қалыптастырады.

Тамақтану:

- Күніне 3 негізгі тағам және 1–2 жеңіл тамақ.
- Тағамдардың теңгерімді болуы: ақуыз, көмірсу, май және витаминдер.

3. Оқу және ойын уақыты

- Оқу кезеңдерін қысқа бөліп, ойын арқылы қызықтыру.
- Ойындар арқылы оқу дағдыларын дамыту (мысалы, түсінік, санау, әріптерді тану).

Қозғалыс белсенділігі:

- Күн ішінде қозғалыс уақытын бөлу: гимнастика, секіру, жүгіру, доп ойыны.

- Әр 1–2 сағат сайын қысқа белсенділікке арналған үзіліс қосу.

Демалыс және жеке уақыт:

- Балаға тынығу, кітап оқу немесе тыныш ойындар ойнауға уақыт беру.
- Ұйымдастырылған белсенділік пен демалысты үйлестіру – эмоционалды тұрақтылыққа ықпал етеді.[6]

Кеңестер:

- Күн тәртібін жазбаша түрде жоспарлап, оны көрнекі етіп орналастырыңыз.
- Балаға күн тәртібін алдын-ала түсіндіріп, оны бірге орындауға үйретіңіз.
- Режимді біртіндеп енгізіңіз, өзгерістерді жұмсақ түрде енгізу маңызды.[3]

Психологиялық қолдау

Мақсаты: Баланың эмоциялық жайлылығын қамтамасыз ету, өзін-өзі бағалау қабілетін дамыту және қоршаған ортаға бейімделуіне көмектесу.

Ұсыныстар:

1.Эмоциясын тыңдау және түсіну:

- Бала сөйлеген кезде оны үзіп алмаңыз, эмоциясын білдіруіне мүмкіндік беріңіз.

- «Сен қазір ренжіп тұрсың» немесе «Мен түсінемін» деген сияқты сөздер арқылы балаға сенім көрсету.[2]

Қорқыныш пен стресс кезінде тыныштандыру:

- Терең тыныс алу жаттығуларын көрсету: «Тынысты ішке тартып, баяу шығару».

- Қолдау көрсету: балаға сүйіспеншілік сөздер айту, құшақтау немесе қолдау көрсету.[4]

Позитивті мотивация:

- Жақсы әрекеттерді мақтау: «Өте жақсы жасадың», «Сен дұрыс шешім қабылдадың».

- Қиын тапсырмаларда қолдау көрсету арқылы сенімін арттыру.

Қиындықтарды бірлесе шешу:

- Мәселелер туындағанда балаға «Қалай істеуге болады?» деп сұрап, бірге шешім қабылдау.

- Бұл тәсіл балаға өзін бағалау және шешім қабылдау дағдысын үйретеді.

Эмоциялық тұрақтылықты қалыптастыру:

- Баланы күнделікті режимге, ойнау, оқу, демалу уақытын жоспарлауға үйрету.

- Тұрақтылық пен сенімділік – қорқыныш пен қобалжуды азайтады.[3]

Кеңестер:

- Баланың эмоциясын жоққа шығармаңыз, оны қабылдаңыз.

- Кішкентай жетістіктерін мадақтау арқылы мотивациясын арттырыңыз.

•Әр күннің соңында баламен өткен күнді талқылап, эмоцияларына көңіл бөліңіз.[34]

Қорытынды

Күн тәртібі мен психологиялық қолдау – баланың толыққанды дамуы үшін маңызды.

Тұрақты режим мен эмоционалды қолдау балаға:

- Өзін сенімді сезіну;
- Стрессті жеңіл қабылдау;
- Қозғалыс белсенділігін және оқу қабілетін тиімді үйлестіру;
- Әлеуметтік дағдылар мен өзін-өзі бағалауды дамытуға мүмкіндік береді.[3]

Оқу мен дағдыларды дамыту

Мақсаты: Баланың танымдық қабілеттерін, ойлау, есте сақтау, зейін және оқу дағдыларын ойын арқылы дамыту. Бұл әдіс баланы қызықтыру арқылы білімді оңай меңгеруге мүмкіндік береді.[36]

Ойын арқылы оқу тапсырмаларын орындау

Маңызы:

Ойын – балалардың ең тиімді танымдық әрекеті. Ойын арқылы бала:

- жаңа ақпаратты есте сақтайды;
- логикалық ойлауды дамытады;
- өз бетімен әрекет етуге үйренеді;
- әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді (кезек күту, бөлісу).

Ұсыныстар:

- Ойындарды қысқа кезеңдерге бөліп өткізіңіз (5–15 минут).
- Бір ойыннан кейін қысқа үзіліс беріңіз.
- Ойын барысында балаға жағымды кері байланыс беріп, әрекеттерін

мадақтаңыз.

Мысалдар:

- Сәйкестендіру ойындары: әртүрлі суреттер мен сөздерді сәйкестендіру.
- Жасырын заттарды табу: карточкаларды немесе заттарды жасырын қойып, сұрақтар арқылы іздеу.
- Қарапайым есептерді ойын арқылы орындау: ойыншықтарды санау, топтарға бөлу, қосу/азайту.[3]

ДОППЕН ОЙНАЛАТЫН ОЙЫНДАР

1. Барлығы шеңбер бойымен оң қолдарына 1 доптан ұстап тұрады. Психолог нұсқауы бойынша ойын басталғанда допты бірінші өзінің сол қолына, сол қолымен допты сол жақтағы баланың оң қолына беруі қажет. Осылай доптар шеңбер бойымен айналып жүреді. Балалар допты беру тәсілін игергенде психолог допты кері бағытта жіберуді ұсынады. Яғни балалар допты сол қолдан өзінің оң қолына, оң қолдан оң жақтағы көршісінің сол қолына беруді жалғастырады.
2. Балалар бір-біріне қарап жұп-жұбымен тұрып, допты бір-біріне әр түрлі тәсілмен алып, береді. Келесі қолға екі допты ұстап қолдарын айқастырып, қолдарын көтеріп, қолдарын төмен және жоғары қаратып береді және т.б.[38]
3. Балалар шеңбер құрып, психолог ортада доп ұстап тұрады. Психолог допты лақтырғанда допты ұстап алған баланың екі жағында тұрған балалар тез отыра қалу керек (ойын шартын өзгертуге болады: допты ұстап алған бала оң жағындағы не болмаса сол жағындағы баланың атын тез айтады; допты ұстап алған баланың оң жағындағы бала қол шапалақтайды т.с.с.). [3]
4. Педагог бір сөз айтып допты балаға лақтырады, допты қағып алған бала сол сөзге байланысты бір сөз айтуы қажет. Мысалы:
 - бұлт – күн, аспан;
 - балабақша – тәрбиеші, ойыншық;
 - суық – мұз, балмұздақ т.с.с.
5. Педагог пен бала әрқайсысы үлкен, бір доптан ұстап тұрады, екеуі де бір уақытта допты бір-біріне лақтырады. Бала допты әртүрлі бағытта лақтырып, өзіне лақтырылған доптыбір қолмен, екі қолмен, астынан және үстінен қағып алуды үйренуі қажет. Және допты барлық денесімен құшақтап алмай, тек қолмен тосып алып, лақтыруын қадағалаймыз.
6. Бала үлкен допты үш түрлі тәсілмен қабырғаға лақтырады:
 - Қабырғаға лақтырып бірден қайта қағып алады;
 - Қабырғаға лақтырып, ол жерге түсіп қайта көтерілгенде қағып алады;
 - Қабырғаға лақтырып, бір рет қол шапалақтайды, сосын допты тез қағып алуы қажет.

7. Бала мен педагог (ата-ана) аяқтарының арасын ашып бір біріне 2-3 метр ара қашықтықта отырады. Допты бір-біріне екі қолмен тура домалатады. Кейін оң қолын артқа қойып допты бір қолмен домалатып және өзіне келген допты сол қолмен ұстап қалуы қажет. Одан кейін қолдарын ауыстырып керісінше оң қолмен жұмыс жасайды.
8. Бала теріс қарап тұрып допты артында тұрған балаға не болмаса педагогке лақтырады. Артында тұрған адам допты қағып алуы қажет. Ойын допты кезекпен лақтыру арқылы жалғасады.
9. Баланың алдына, бірнеше қашықтықта нысана қойылады. Бала оң қолымен (кейін сол қолымен) үлкен, орташа және кішкентай көлемдегі доптарды нысанаға тигізуі қажет.
10. Ойын стол басында отырып ойналады. Баланың алдында бірнеше қасықтар және кішкентай доп қойылады. Допты оң жақтағы бірінші қасыққа салып, оң қолдың көмегімен оңнан солға қарай допты қасықтарға салып жылжытып отырады. Доп сол жақтағы ең бірінші қасыққа түскен соң бала сол қолымен допты оңға қарай жылжытады. [4]

Көрнекі материалдар пайдалану

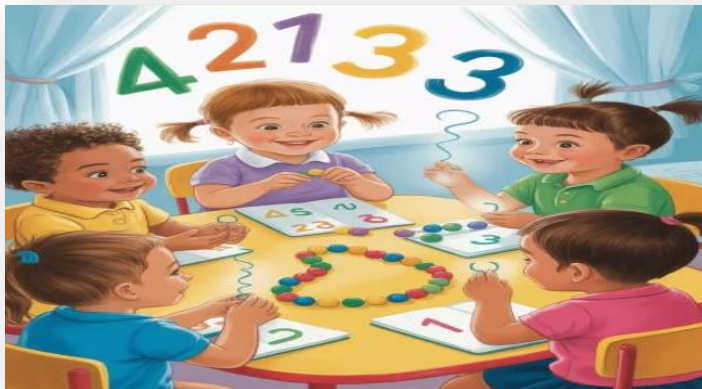
Маңызы: Көрнекі материалдар оқу процесін жеңілдетеді, есте сақтау мен танымдық белсенділікті арттырады.[4]

Ұсыныстар:

- Суреттер мен карточкалар: түстер, пішіндер, әріптер мен сандарды тануға арналған.
- Ойыншықтар: білім мен қозғалысты біріктіру арқылы дағдыларды дамыту.
- Тақырыптық материалдар: табиғат, жануарлар, транспорт туралы карточкалар.[4]

Кеңестер:

- Материалдарды қызықты әрі тартымды етіп ұсыныңыз.
- Балаға материалдарды қолмен ұстап, әрекет жасауға мүмкіндік беріңіз.
- Қарапайым тапсырмадан күрделіге біртіндеп өтіңіз.[6]

Зейінді дамыту

Маңызы: Зейін – оқу дағдыларының негізі. Баланың зейінін дамыту оқу тиімділігін арттырады.

Ұсыныстар:

- «Не істеді?» «Қайда?» «Қанша?» деген сұрақтар арқылы назарын шоғырландырыңыз.
- Қарапайым логикалық ойындар: сәйкестендіру, жұп табу, реттілік бойынша қою.[4,6]
- Ойын барысында баланың қателіктерін түзетуге асықпаңыз, мотивациясын сақтаңыз.

Мысал ойындар:

- 1.Түстер мен пішіндерді тану: әртүрлі түсті фигураларды сәйкесіне сәйкестендіру.
- 2.Сандар мен әріптермен жұмыс: карточкалар арқылы санақ, әріптерді тану, сөз құру.
- 3.Қарапайым есептер: ойыншықтарды топтау, қосу, азайту, өлшемдерін салыстыру.

4.Логикалық тапсырмалар: дұрыс пішінді табу, кескінді сәйкестендіру, қарапайым лабиринттерді шешу.[4]

Қосымша кеңестер ата-аналар мен тәрбиешілерге

- Оқуды ойынмен үйлестіріңіз – балаға қызық әрі мотивациялық болсын.
- Материалдарды әртүрлі етіп қолданыңыз – тек бір тәсілмен шектелмеңіз.
- Балаға өзіндік шешім қабылдауға мүмкіндік беріңіз – шығармашылық дамиды.
- Сабақтар қысқа, бірақ күнделікті тұрақты болуы тиіс – зейін мен оқу дағдылары біртіндеп дамиды.[4]
- Баланың жетістігін әрдайым мадақтап, позитивті кері байланыс беріңіз.[4]

Әлеуметтік дағдыларды дамыту

Мақсаты:

Баланың қоршаған ортада өз орнын табуына, тиімді қарым-қатынас жасауға, эмоциясын білдіру және басқалардың сезімін түсіну қабілетін дамыту. Ерекше қажеттіліктері бар балалар кейде қоршаған ортаға бейімделуде қиындықтарға тап болады, сондықтан әлеуметтік дағдыларды дамыту – олардың күнделікті өмірде өздерін сенімді сезінуінің маңызды бөлігі.[8]

Топтық ойындар

Маңызы: Топтық ойындар балаға бірге әрекет етуге, бөлісуге, әріптестерін тыңдауға және командалық жұмысқа үйретеді.

Ұсыныстар ата-аналарға:

- Доппен ойындар: балаға допты лақтыру немесе ұстап алу арқылы топтағы өз рөлін түсінуге үйретіңіз.
- Құрылыс ойындары: LEGO, блоктар немесе басқа конструктор арқылы бірлесе үй, қала немесе объект құру. Бұл балаларға топтық жоспарлау және бір-бірімен бөлісуді үйретеді.[3]
- Рөлдік ойындар: «Дүкенші», «дәрігер», «мұғалім» сияқты рөлдерді ойнау. Бала өз эмоциясын көрсетуге, қарым-қатынас жасауға және әртүрлі әлеуметтік сценарийлерді түсінуге үйренеді.

Кеңестер:

- Ойын қысқа әрі қызықты болуы керек (10–15 минут).
- Баланың қызығушылығын арттыру үшін ойын барысында мақтау сөздерін, қолдау көрсетуді ұмытпаңыз.
- Жеңіс пен сәтсіздікті бірдей бағалап, баланы қорламаңыз.[5]

2. Әдеп дағдылары (әлеуметтік нормалар)

Маңызы: Әдеп дағдылары балаға қоғамдық мінез-құлық ережелерін меңгеруге көмектеседі.

Ұсыныстар ата-аналарға:

- Сәлемдесу: Балаға әр кіргенде «Сәлем!», «Қалайсың?» деп айтуға үйретіңіз. Бұл баланы қоршаған ортаға бейімдейді.

- Алғыс айту: Көмек алған кезде «Рақмет» деп айту арқылы балаға әлеуметтік байланысқа деген құрмет пен сыйластықты үйретуге болады.

- Көмек сұрау: Қиын жағдайларда балаға «Менімен бірге жасаңызшы» немесе «Көмектесе аласыз ба?» деп сұрауды үйретіңіз.[5,1]

Кеңестер:

- Әр әрекетті ойын түрінде көрсету тиімді (мысалы, рөлдік ойындар арқылы).

- Дұрыс әрекет жасаған сайын балаға мотивация беріп, мақтаңыз.

- Қиындықтар туындағанда теріс пікір айтпай, сабырмен көрсету маңызды.[52]

Нейропсихологиялық ойындарды қолдану танымдық тапсырмалармен қатар әлеуметтік және коммуникативті даму міндеттерін шешуге мүмкіндік береді, мысалы, бірлескен іс-әрекетке қатысушыларды таңдау, ойын әрекетін өз бетінше таңдау, міндеттер қою және оларды шешу, бірге ойнау, әрқайсысына көмектесу және т.б.

«Кім жылдам» ойыны

Мақсаты: 10-ға дейін санауды үйрету, достық қарым қатынасты дамыту, жұппен жұмыс жасауды үйрету

Қажет құралдар: барлығына танымен «поп-ит» ойыншығы, цифрлар жазылған карточкалар, ұсақ материалдар (түйме, моншақ, дәндер)

Ойын барысы: әр бала цифрлар жасырылған кез келген карточканы алады. Қандай цифр түссе «поп-ит»-тың ұяшығын басып, сол ұяшықтарға сонша зат орналастыруы қажет. Ойын топтық жарыс түрінде не болмаса жұптық формада өткізіледі. Баладан шапшаңдық және екі қолмен қатар жұмыс жасау ұсынылады.

«Пішіндерді қайтала» ойыны

Мақсаты: геометриялық фигураларды бекіту, есте сақтауларын дамыту

Қажет құралдар: арнайы тақта, таяқшалар

Ойын барысы: балалар берілген пішіндерге, оның түстеріне мұқият қарайды. Арнайы пішіндерді алып тастаған соң алдарындағы таяқшалармен естеріне сақтаған пішінді естеріне түсіріп жасаулары қажет.

«Қатарды жалғастыр» ойыны

Мақсаты: есте сақтауларын дамыту, геометриялық пішіндерді бекіту, бірізділікті сақтауды үйрету

Қажет құралдар: арнайы суреттер салынған қағаз, қарындаш

Ойын барысы: бір жолда кезекпен келген пішіндер қатары беріледі, балалар сол кезекті реттілігі бойынша пішіндер суретін салып жалғастыруы қажет.

Бала бірізділікті түсініп, есте сақтап үйренген соң тапсырманы күрделендіреміз. Салынған суретті алып тастап, үлгідегі реттілікті есіне түсіріп баланың суретті өзі салуын сұраймыз.[9]

«Есте сақтаймыз» ойыны

Мақсаты: зейін шоғырлануын дамыту, нұсқаулыққа бағыну дағдыларын, есту арқылы есте сақтауын дамыту.

Ойын барысы: Балалар шеңбер бойымен тұрады. Қатысушылардың бірі бір сөз айтып қолындағы допты келесі балаға береді. Допты алған бала оның алдында айтылған сөзге тағы бір сөз қосып допты ары қарай береді. Әр бала кезекпен өзінің алдында айтылған сөздерді реттілігімен айтып және өз сөзін қосуы қажет. Кім айтылған сөздерді есіне түсіре алмаса сол бала ойыннан шығады.

Мысалы:

- Доп
- Қызыл доп
- Қызыл әдемі доп
- Қызыл, әдемі доп дүкенде
- Қызыл, әдемі доп дүкенде сатылады

Кезек күту және бірге әрекет ету

Маңызы: Бұл дағдылар балаға сабырлылық, бірлесіп әрекет ету, тапсырмаларды бөліп орындау қабілетін береді.

Ұсыныстар ата-аналарға:

- «Бірге салайық» ойындары: ортақ тапсырманы бірге орындау, бір-біріне көмек көрсету. Мысалы, конструктормен бірге үй салу.
- «Кезек» ойындары: кезекпен әрекет жасау, бір-бірін тыңдау. Бұл балаға әлеуметтік тәртіпті үйретеді.
- Топтық тапсырмалар: пазл құрау, топтық шығармашылық тапсырмалар, топпен сурет салу.[5,9]

Кеңестер:

- Кезек күту кезінде балаға қолдау көрсетіп, дұрыс мінез-құлықты көрсету.
- Бір-біріне көмектесуге бағытталған тапсырмаларды ойын түрінде беріңіз.
- Баланың табандылық пен сабырлы болуын күнделікті өмірде шағын тапсырмалар арқылы бекітіңіз (мысалы, тамаққа кезек күту, заттарды бөлісу).[5]

Қосымша кеңестер ерекше балалардың ата-аналарына

1.Әлеуметтік дағдыларды күнделікті өмірде де қолданыңыз – балаға үйде, ойын барысында және сыртта да тәжірибе жасауға мүмкіндік беріңіз.

2.Рөлдік және топтық ойындарды тұрақты өткізіңіз, бірақ қысқа кезеңдерде (10–15 минут).

3.Бала әрекетін талқылауға, өз сезімін білдіруге мүмкіндік беріңіз.

4.Мадақтау мен позитивті кері байланысты қолдану арқылы мотивацияны сақтаңыз.

5.Баланың қателіктерін көрсету кезінде теріс баға бермей, дұрыс мінез-құлыққа бағыттаңыз.[6]

Қорытынды:

Әлеуметтік дағдыларды дамыту – ерекше қажеттіліктері бар баланың қоршаған ортада сенімді болуына, басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасауына және эмоционалды тұрақтылығын арттыруға мүмкіндік береді. Топтық ойындар, рөлдік әрекеттер және әдеп дағдылары үйлесімді түрде қолданылғанда бала әлеуметтік тұрғыдан дамиды және қоғамға бейімделеді.[7]

Ата-аналарға жалпы кеңестер

Мақсаты: Ерекше қажеттіліктері бар баланың дамуын кешенді қолдау үшін ата-аналарға практикалық ұсынымдар беру, оның дене, психологиялық, когнитивтік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектесу.[8]

Баланың прогресін бақылау

Маңызы: Баланың даму барысын бақылау ата-аналарға оның күшті және әлсіз тұстарын анықтауға көмектеседі.

Ұсыныстар:

- Күнделік жүргізу: күн сайын немесе апта сайын баланың жетістіктері мен қиындықтарын жазып отыру.
- Мысалы: «Гимнастика жаттығулары орындалды», «Ойын барысында басқа балалармен бірге әрекет етті».
- Прогресті бағалау: әр аптаның соңында жетістіктерді талдап, келесі аптаға мақсат қою.
- Салыстыру емес, даму: баланың прогресін басқа балалармен емес, өзімен салыстыру маңызды.[5]

Мектеп немесе балабақшамен тұрақты байланыс

Маңызы: Баланың дамуы үйлестірілген қолдауды қажет етеді, сондықтан ата-аналар мен педагогтар арасындағы байланыс өте маңызды.

Ұсыныстар:

- Мұғалімдермен немесе тәрбиешілермен апталық немесе айлық кездесулер ұйымдастыру.
- Баланың жетістіктері мен қиындықтарын талқылау.
- Үйде қолданатын әдістерді мектеп/балабақшамен үйлестіру.[6]

Мамандармен кеңесу

Маңызы: Ерекше балалардың дамуы мамандардың бақылауын талап етеді.

Ұсыныстар:

- Психолог: эмоционалды тұрақтылықты, қорқыныш пен қобалжуды жеңуге көмектеседі.
- Логопед: сөйлеу, тілдік және коммуникативтік дағдыларды дамытады.
- Дефектолог: оқу, когнитивтік және әлеуметтік дағдыларды дамытуға бағытталған арнайы әдістер ұсынады.[1]

Кеңестер:

- Маманға барғанда баланың күнделікті әрекеттері туралы ақпаратты алдын ала дайындаңыз.
- Алынған ұсынымдарды үйде тұрақты қолданыңыз.[68]

Баланың қызығушылығы мен қабілеттерін қолдау

Маңызы: Баланың мотивациясын арттыру оның дамуының негізгі факторы болып табылады.

Ұсыныстар:

- Баланың сүйікті іс-әрекеттерін күн тәртібіне қосу (ойын, шығармашылық, спорт).
- Жаңа дағдыларды үйреткенде позитивті кері байланыс беру: «Өте жақсы жасадың!», «Сен тамаша істедің!»
- Баланың шығармашылығын қолдау: сурет салу, музыка, конструктор немесе басқа қызығушылықтар арқылы дамытуды қамтамасыз ету.

Мотивация мен демеуді теңестіру

Маңызы: Баланы асыра талап ету немесе тым аз мотивация беру дамуына кері әсер етуі мүмкін.

Ұсыныстар:

- Жаттығулар мен тапсырмаларды қысқа, қызықты және қолжетімді қылыңыз.
- Қиындықтар туындаған кезде сабырлы болу, қолдау көрсету.
- Мадақтау мен түзетуді үйлестіру: жетістігін мақтап, қателіктерін жұмсақ түзету.
- Баланың күшін асыра пайдаланбай, әр кезеңге сәйкес тапсырма беру.[2]

Қосымша кеңестер

Баладағы мінез-құлық бұзылысының зардабы – ата-аналарына және қоршаған ортасына ғана емес, ең алдымен баланың өзіне тиетіні анық. Бұл мінез-құлықтың кесірі оның болашағына, оқып - дамуына, өзін – өзі қабылдауына, жалпы әлеуметтенуіне кедергі болады. Баланың мінез-құлықындағы ерекшеліктерді, ауытқуларды ата-аналар мүмкіндігінше ертерек біліп, диагностикаға жүгініп, ем қабылдаса ең кереметі сол. Ата-аналарға мамандарға жүгінбей, ең бірінші үй жағдайында баласын бақылауға арналған бірнеше белгілерді атап өтейін.

Ең алдымен сіз, жүктілік пен босану кезеңін жақсы талдауыңыз керек, сол аралықта қиындықтар болды ма, жоқ па.

Эмоционалды-соматикалық (психосоматикалық) – туылғаннан бастап бір жарым жасына дейін. Өмірінің бірінші айларында нәресте көзін сирек ашады, көбіне көзі жабулы. Бірте-бірте ол көзін ұзағырақ ашуды бастайды, естиді, бірақ дауысқа назар аудармайды. Екінші айда дыбыстар шығара бастайды. Анасына қарап күлімсіреу, бір нәрсе ұнамаса немесе ауырсынса жылап, өзінің жауабын көрсете бастайды. Бұл құбылыс жандану кешені. Бұл кезеңде танымдық іс – әрекеттер күшейеді және ол 1,5-2 айға созылады.

Перцептивті – соматикалық (адекватты қозғалыс) -1,5 айдан 1,5 жасқа дейін.

5-6 айына қарай бала отырғысы келіп әрекеттенеді. Бұл кезеңде бала толығымен мойыны қатып, басын ұстай алады. Және 7-9 айлар шамасында жатқысы келмей, өзі қозғалуға әрекет етеді. [3]

Осы уақытта кейбір ата-аналар баланы аяққа тұрғызып, жүргізіп жатады. Олай жүргізудің тек сүйектерге ғана емес, жүйке жүйесіне де әсері бар. Бұл кезеңде баланың еңбектенуіне жағдай мен орын жасау керек. Егер ондай жағдай жасалынбаса, ол аяққа ерте тұрып, ерте жүріп кетуді қарастырады, яғни еңбектеу кезеңін өткізіп алады. Ал, еңбектеу бала үшін өте маңызды этап. Егер бала еңбектеу кезеңінен секіріп өтіп кетсе, болашақта ол балада зейін жетіспеушілігі болуы мүмкін. Бұл екінші кезеңнің диагностикалық белгілері.

Вербальды-соматикалық (тілді дамыту) 1,5 жастан 3 жасқа дейін болады.

Баланың сөйлеуі айналасындағы адамдарға байланысты. Егер, баламен күнделікті сөйлесіп, әрбір затты, қимылды айтып отырса, баланың тілі тез шығады. Қыз балалар жағынан да ұлдардан ширақ болып келеді. Өкінішке орай, кейбір ата-аналар баланың деңгейіне түсіп, былдырлап сөйлеседі.

Баланың тілі шықсын десеңіз, оның айтқан былдыр сөздерін қайталамай, үлкендерше сөйлесіңіз. Есту арқылы олар да үйрене бастайды.

Сонымен баланың 2 жасына қарай, тыңдау қабілетіне назар аудару керек.

Біраз уақыттан кейін, олар естіген сөз тіркестерін, дыбыстарды қайталай бастайды. 3 жасқа қарай бала 2-3 сөзден тұратын сөз тіркестерін айтады. 3 жаста олар толығымен өздерін тұлға санап, «Мен өзім» деген сөзді жиі айта бастайды. Киінсе де, бір жұмыс жасаса да «мен өзім істеймін» деп шығады. Зейін жетіспеушілігі бар балалар, осы жастарында үлкендерді естімей өседі. Физиологиялық естімеу емес, яғни олар барлығын естиді, бірақ мән бермейді.

Себебі олар әрдайым қозғалыста және ойлары шашыраңқы, әр нәрсеге бір көңіл бөледі. Дегенмен, олардың тілдері ерте шығады. Бірақ бұл ерте сөйлеудің астарында, мамандардың айтуы бойынша, болашақта дислексия мен дисграфия жатыр. Яғни, оқу жазудағы проблемалар.

Ата-аналар ең бірінші бос әурешіліктен бас тарту керек. Әр нәрсенің өз уақыты бар, соны естен шығармайық. Баладан вундеркинд жасаудың қажеті жоқ. Себебі, сіз асыққанмен, баланың миы дайын емес. Ми тінінің дамуы үшін уақыт керек. Жүйке жасушаларының арасында күрделі құрылым жатыр, оның барлығы дамып, дайын болғанда ғана балаға миға жүктеме түсіруге болады.

Бала – бала болу керек, ойнауы керек.

Барлық 3 кезең бала дамуындағы бір-бірімен байланысты психикалық және физикалық күрделі жүйе. Балаңыздың даму процесінде осы үш кезеңге мән беріңіз. Әсіресе, еңбектеу кезеңі болмаса, бұл болашақта зейін жетіспеушілігінің белгісі болып табылады. [4]

- Баламен бірге уақыт өткізу – эмоционалды байланыс пен сенімділікті арттырады.

- Әлеуметтік ортаға бейімделуге мүмкіндік беретін іс-әрекеттер ұйымдастыру (топтық ойындар, рөлдік ойындар, экскурсиялар).

- Баланың өз бетімен әрекет етуін қолдау – өзін-өзі бағалау мен жауапкершілігін дамыту.

- Тұрақты режим мен күн тәртібін сақтау – эмоционалды және физикалық дамуға әсер етеді.[5]

ҚОРЫТЫНДЫ

Бұл әдістемелік әзірleme өзекті мәселенің шешімі болып табылады. Ол үшін мектепке дейінгі мекемедегі педагогикалық процесті сауатты құру арқылы мектеп жасына дейінгі баланың жан-жақты дамуына жағдай жасалды. Осы бағдарламада сипатталған ойындар мен нейропсихологиялық әдістерді қолдану мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға оң әсер етеді. Біріктірілген іс-әрекетті ұйымдастыру нәтижесінде балаларда көптеген психоэмоционалдық процестер дамып, түзетілді.

Нейропсихологиялық ойындар мен жаттығулар мидың белсенділігін дамытады, стресске төзімділікті арттырады, ми жарты шарларының жұмысын синхрондайды, ақыл-ой қызметін жақсартады, есте сақтау мен зейінді жақсартады, оқу мен жазу процесін жеңілдетеді. [6]

Ең алдымен, нейроойындар ми қан айналымын жақсартуға, ми қыртысында жаңа нейрондық байланыстардың дамуына ықпал ететін денсаулық сақтау технологияларына жатады, сонымен қатар стресске төзімділіктің, оқудың, бейімделудің жоғарылауына, жанжал мен қозғыштықтың төмендеуіне әкеледі.

Жаттығулар мен ойындар жүйелі түрде тыныш, мейірімді жағдайда өткізілуі керек. Әр жаттығуды дәл орындау маңызды, сондықтан әр баланы жеке-жеке оқыту қажет. Барлық сабақтар біртіндеп күрделене түсетін жаттығуларды зерттеуден басталады және орындалатын тапсырмалардың көлемі артады. Тұрақты жаттығулар бірқатар физикалық дағдыларды жақсартуға көмектеседі, атап айтқанда симметриялы және асимметриялық қозғалыстарды орындау, тепе-теңдікті сақтау, иық белдеуінің қозғалғыштығы, қол мен қолдың ептілігі. Мектеп жасына дейінгі балалар түзу отыруды және ыңғайсыздықты сезінбеуді үйренеді, олар ептілікке ие болады. Сондай-ақ, мұндай жаттығулар эмоционалды дағдыларды жетілдіруге, баланы аз күйзеліске ұшыратуға және көпшіл болуға мүмкіндік береді, оны ойын барысында, содан кейін оқу іс-әрекетінде өзінің шығармашылық қабілеттерін көрсетуге үйретеді. Сонымен қатар, миға арналған гимнастика - бұл дислексияның пайда болуын болдырмаудың әдісі, яғни оқу дағдыларының бұзылуының алдын алады. [6]

Жаттығуларды тұрақты орындаған кезде олар шаршауды басады, зейінді, ақыл-ой және физикалық белсенділікті арттырады. Миға арналған жаттығулардың (ойындардың) әрқайсысы оның белгілі бір бөлігінің қозуына және ой мен қозғалысты біріктіру механизміне ықпал етеді. Нәтижесінде жаңа оқыту табиғи және есте жақсы сақталады. Сонымен қатар, миға арналған жаттығулар қозғалыстар мен психофизикалық функцияларды үйлестіруді дамытуға ықпал етеді. [10]

Балалармен жұмыс жасауда әртүрлі дидактикалық ойындар мен түрлі жаттығуларды пайдалана отырып, олардың жағымды эмоциялар беретініне, балаларды жан-жақты тұлға ретінде дамытады. Ойын барысында балалар өздерінің эмоционалдық және ерікті дағдыларын жетілдіреді, шығармашылық қабілеттерін көрсетуге үйренеді.

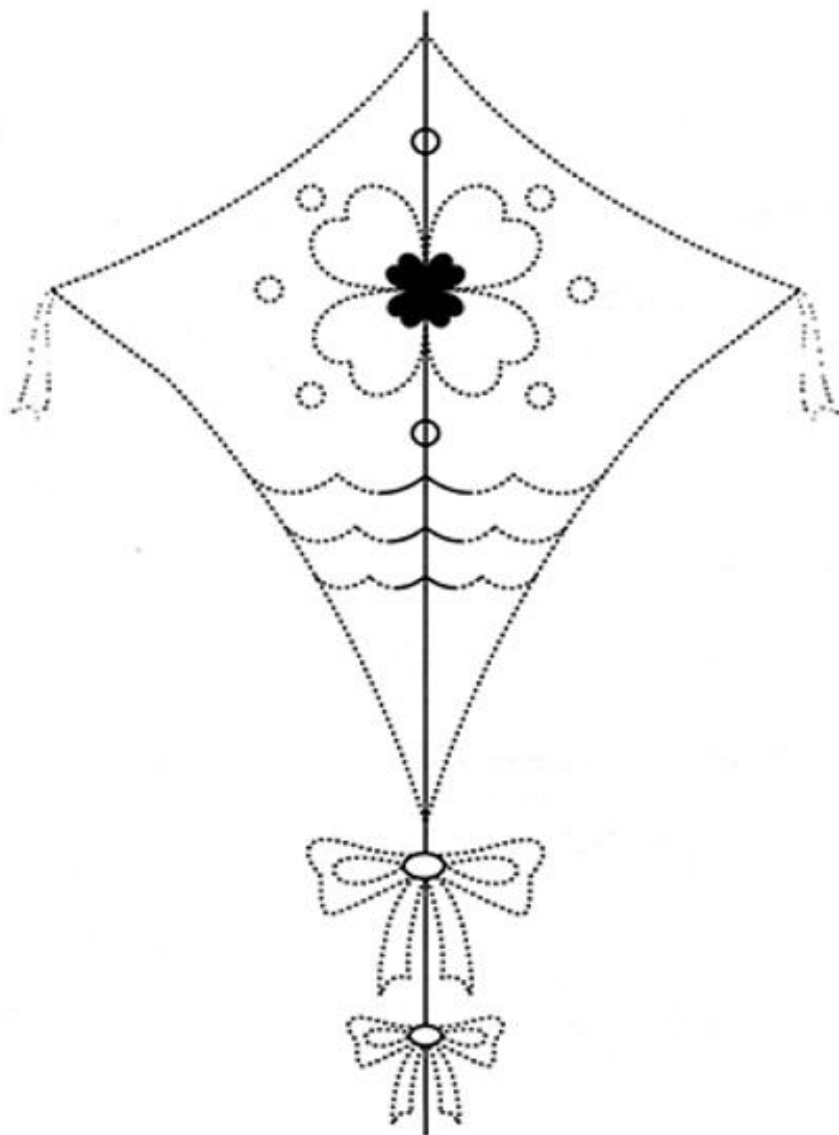
Әдістемелік бағдарламада ұсынылған материалды мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтары мен балалардың ми аралық ми байланыстарын қалыптастыру мәселелеріне қызығушылық танытқан ата-аналар пайдалана алады.[9]

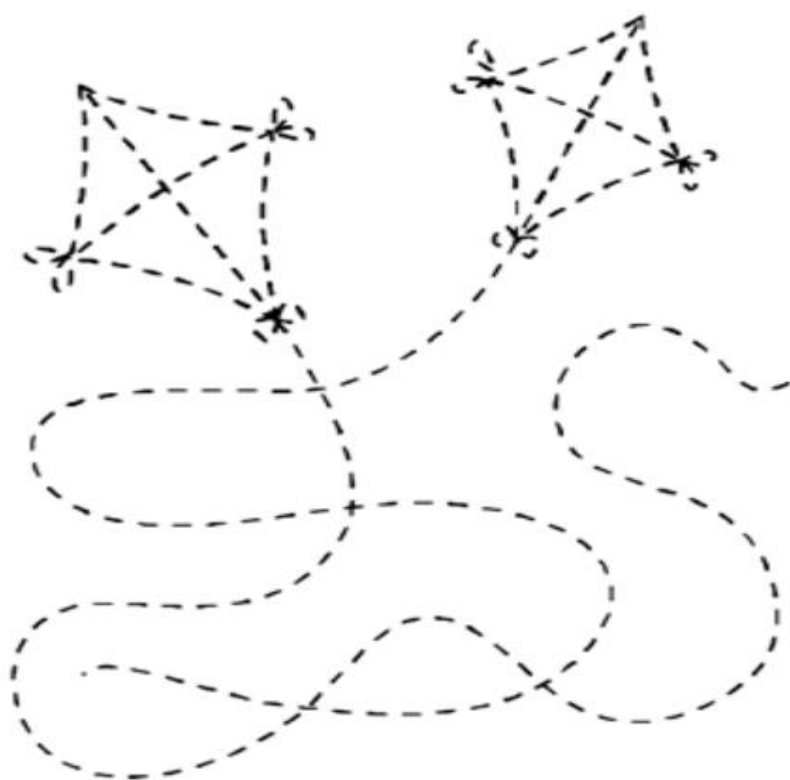
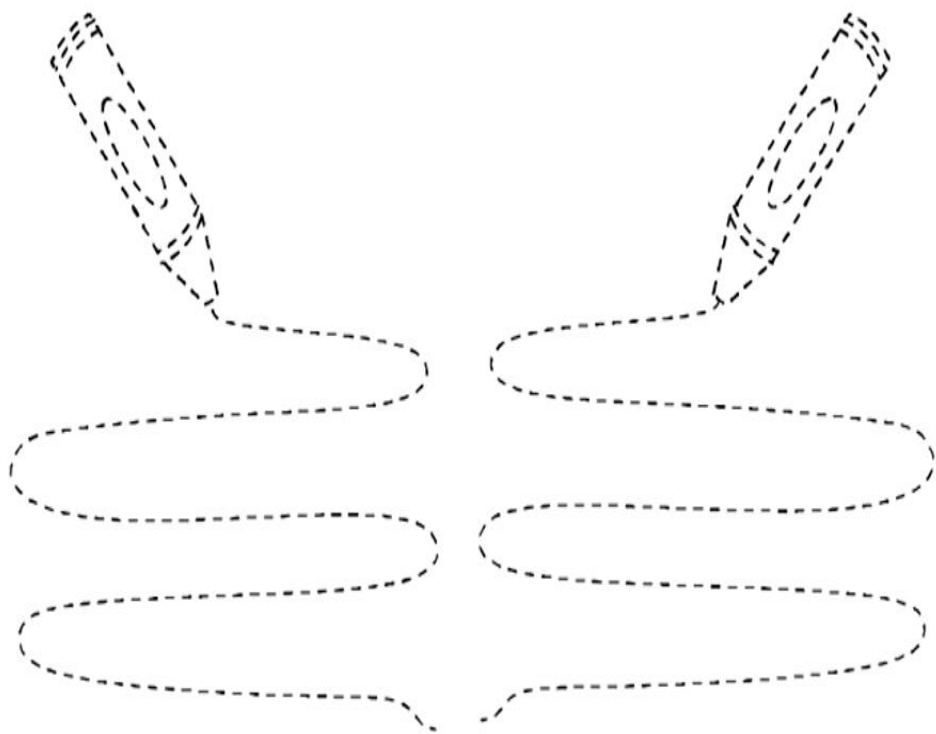
Нейропсихологиялық ойындарды жүйелі қолдану арқылы:

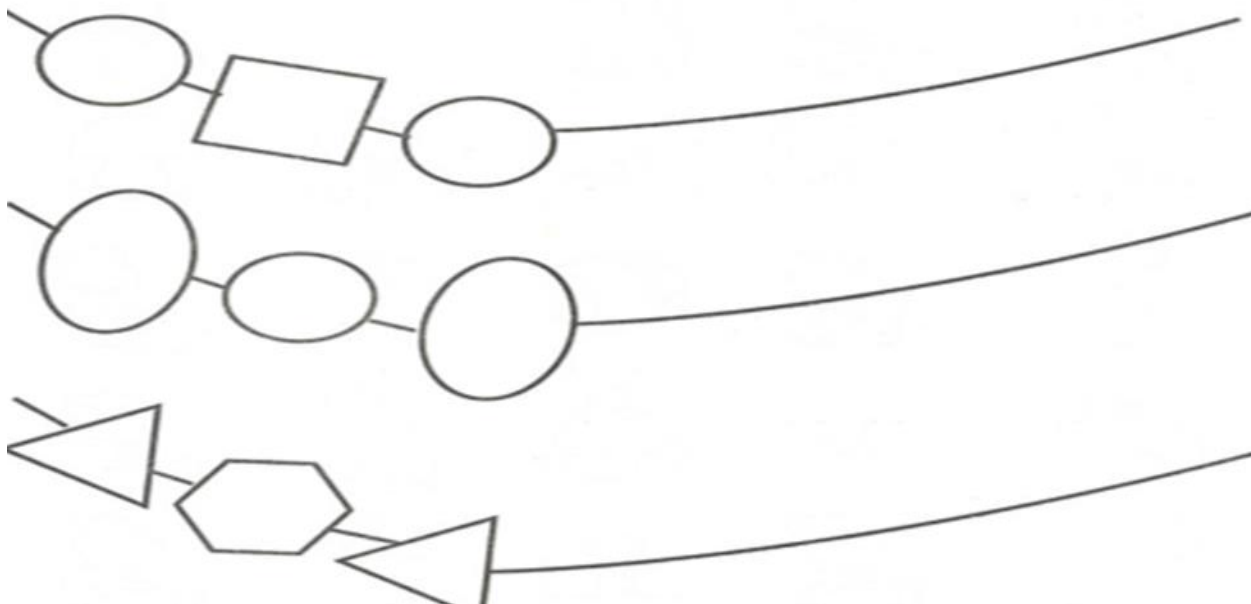
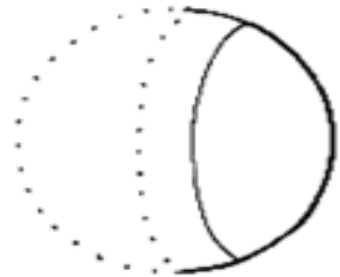
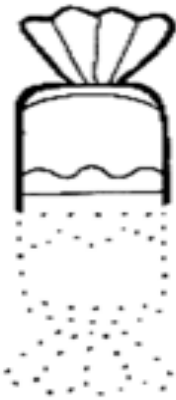
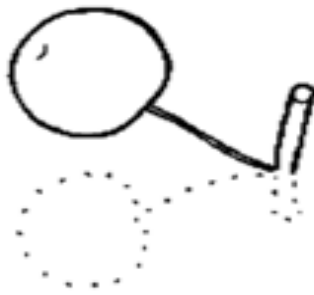
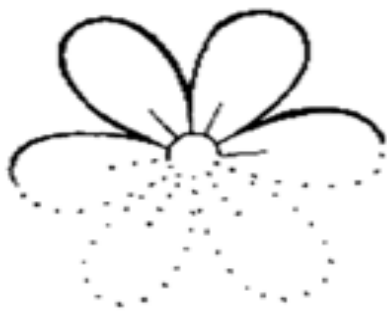
- Жарты шар аралық мамандануды дамиды;
- Жарты шар аралық өзара әрекеттесуі дамиды;
- Жарты шар аралық байланыстары дамиды;
- Жарты шарлардың жұмысы синхрондалады;
- Ұсақ моторика дамиды;
- Қабылдау, талдау жасау қабілеттері дамиды;
- Есте сақтау, зейіндері дамиды;
- Тілдері, сөйлеу қабілеті дамиды;
- Ойлау қабілеттері дамиды.

Тәрбиеленушімен, әсіресе ерекше білім еруде қажеттілігі бар балалармен жұмыста мұқият болу керек, себебі үлкеннің өз әрекеттеріне араласуы келеңсіздік пен үрей тудыруы мүмкін. Бұндай әрекеттер баланың жеке ерекшеліктерінен (яғни темпераменті, мінезі т.б) және әлеуметтік ортаға бейімделуі мен сеніміне әсер етуі мүмкін. Әрқашан бала бойындағы өзіне және өз күшіне деген сенімділігін арттырып отыру қажет және барлық тәрбиелеу мен оқыту үрдісі ойын түрінде болғаны дұрыс. Мектепке дейінгі үлгілік оқу бағдарламасында көрсетілгендей әр баланың қызығушылықтарын, ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере жұмыс жасауымыз қажет.[7]

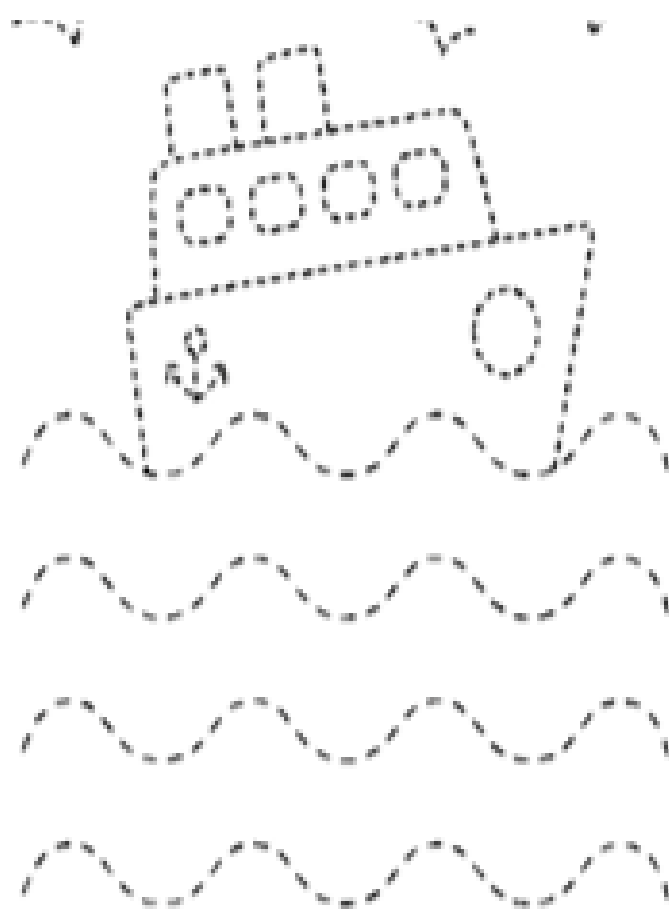
Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқыту үшін жайлы және қауіпсіз білім беру жағдайларын жасау, балалардың физикалық дамуы, коммуникативтік, танымдық, зияткерлік, шығармашылық дағдыларын, зерттеушілік қабілеттерін дамыту үшін ұсынылып отырған ойындарды дұрыс қолдана алу маңыздылығы жоғары. «Адам баласының жаман мінез-құлқы жаратылысынан емес, өскен орта, алған үлгі, өнеге білетіндігінен және түзелу, бұзылу жас уақытта болады», - деп М.Әуезов айтқандай, ерте жастан бастап бала тәрбиесімен айналысыңыз. Еліне қорған болатын, білімді, тәрбиелі ұрпақ тәрбиелеу біздің, яғни алғашқы тәрбие көзі – ата-анаға, кейін білім беру мен тәрбиені ұштастыра білетін – тәрбиеші-педагогтарға байланысты. [7]

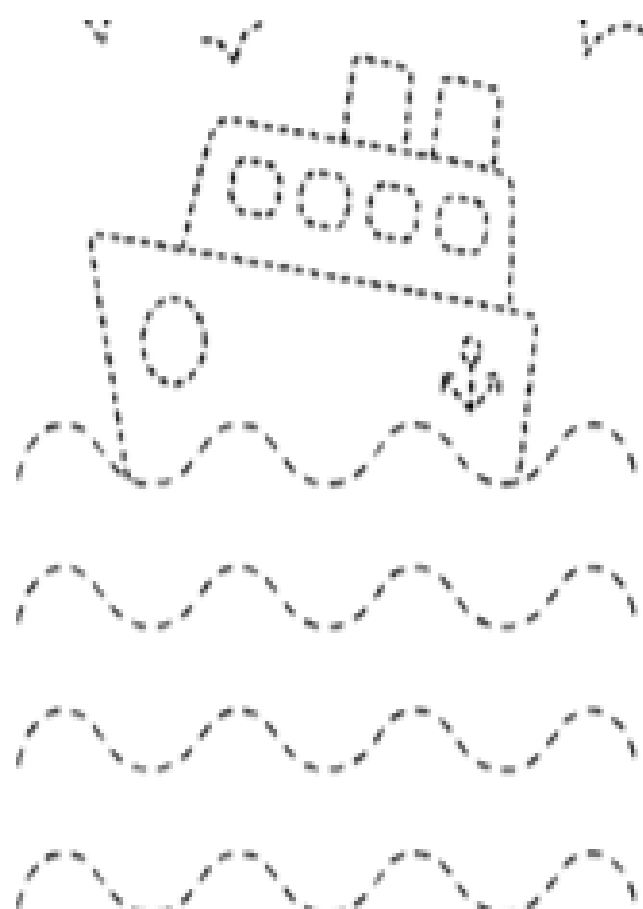

Сол қол

Оң қол

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана.
2. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық негіздері. – Астана, 2022.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2023.
4. Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: Рауан, 2018.
5. Выготский Л.С. Даму психологиясы. – Москва: Педагогика, 2019.
6. Мастюкова Е.М. Арнайы педагогика негіздері. – Москва: Академия, 2020.
7. Лебединский В.В. Балалар дамуының бұзылыстары. – Москва: Просвещение, 2018.
8. Специальная педагогика / Под ред. Н.М. Назаровой. – Москва: Академия, 2021.
9. Инклюзивті білім беру: әдістемелік нұсқаулық. – Алматы: Ұлттық білім академиясы, 2021.
10. Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету жөніндегі әдістемелік құрал. – Алматы, 2020.